

DOVILĖ ČITAVIČIŪTĖ

Jėzuitų dvasinio ugdymo metodai Mikalojaus Lancicijaus *Meditacijose* (1650)

ANOTACIJA. XVII a. Lietuvos ir Lenkijos jėzuito Mikalojaus Lancicijaus (Lancicius, Łęczyccki) *Meditacijos* („Meditationes nova et absolutissima methodo pro maiori meditantium commoditate digestae[...]“, in: *Nicolai Lancicii e Societate Jesu Opusculorum spiritualium tomus secundus*, Antuerpiae: Apud Iacobum Meursium, 1650) yra vienas anksčiausių jėzuitų dvasinio turinio veikalų Lietuvos – Lenkijos karalystėje. Šiame straipsnyje pirmą kartą siekiama išryškinti *Meditacijose* pasitelkiamus jėzuitų dvasinio ugdymo metodus, lyginant jas su Ignaco Lojolos *Dvasinėmis pratybomis* (*Exercitia spiritualia*). Daugiausia dėmesio skiriama šių tekstų paskirčiai ir požiūriui į maldą, atskleidžiami Lancicijaus meditacijų ir Ignaco pratybų atlikimo kontekstai, metodiniai maldos principai.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: LDK – raštija – religija – XVII amžius; jėzuitai – dvasinis gyvenimas; jėzuitai – Lietuva; dvasinės pratybos; Ignacas Lojola, Ignacio de Loyola, Ignatius de Loyola; Mikalojus Lancicijus, Lenčickis, Nicolaus Lancicius, Mikołaj Łęczyccki.

Mikalojaus Lancicijaus *Meditacijos*, kiek žinoma autorei, kol kas dar nėra sulaukusios išsamesnių tyrimų nei Lietuvoje, nei užsienyje. Šio straipsnio tikslas – pristatyti *Meditacijas* (jų temas, struktūrą, paskirtį, atlikimo ypatybes) bei išryškinti jėzuitiškojo dvasingumo principus, kuriais Lancicijus sekė rašydamas savo kūrinį, ir Lancicijaus inovatyvumą, atsiskleidžiantį eklektiškoje jo dvasinių pratybų struktūroje. Analizuojant *Meditacijos* lyginamos su

Ignaco Lojolos *Dvasinėmis pratybomis (Exercitia spiritualia)*, kurios, kartu su *Draugijos konstitucijomis (Constitutiones Societatis Iesu)*, suvokiamos kaip jėzuitų dvasingumo pamatas.

Mikalojus Lancicijus (Nicolaus Lancicius, Mikołaj Łęczycki, 1574–1653) – žymus XVII a. Lietuvos – Lenkijos jėzuitas¹. Dar būdamas gyvas Lancicijus rytų Europos jėzuitų provincijose įgijo šventojo reputaciją, tačiau iš kuklumo atkakliai stengėsi jos atsikratyti, net simuliuodamas įvairias ydas. Jaunystėje Lancicijus dirbo žymaus jėzuitų istoriko tėvo Mikalojaus Orlandinio (Niccolò Orlandini, 1554–1606) sekretoriumi ir surinko nemažai medžiagos apie Ignaco Lojolos gyvenimą ir asmenybę bei apie pačios Jėzaus Draugijos pirmuosius gyvavimo dešimtmečius. Jo gyvenimas, kaip ir daugelio to meto gabių jėzuitų, nebuvo sėslus. Lancicijus kelerius metus dirbo Romoje su Orlandiniu, taip pat gyveno ir ėjo įvairias pareigas Vilniaus, Krokuvos, Nesvyžiaus, Olomouco, Kauno jėzuitų kolegijose. Jo *cursus honorum* vainikuoja 1630–1635 metai, kai buvo išrinktas Lietuvos jėzuitų provincijolu. Apie Lancicijaus gyvenimą daugiausia žinoma iš Kazimiero Kojalavičiaus ir Boguslovo Balbino parašytos biografijos².

LANCICIJAUS KŪRINIAI

Lancicijaus veikalai pradėti spausdinti gana vėlai, jo gyvenimui einant į pabaigą, tačiau jis rašė dar studijų metais. Nemažai smulkesnių Lancicijaus veikalų nėra išlikę, tačiau yra žinių, kad jis taip pat rašė apologetinius veikalus,

¹ Lancicijaus biografiją išsamiausiai aptaria Liudas Jovaiša straipsnyje „Mikalojus Lancicijus: Apdulkėjusio portreto istorija“, in: *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarytoja Neringa Markauskaitė = *Jesuits in Lithuania (1608–2008): Life, Work, Heritage*, compiler Neringa Markauskaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, p. 193–216.

² [Bohuslaus Balbinus, Casimirus Wijuk Kojalowicz], *Vita venerabilis patris Nicolai Lancicii e Societate Iesu. Compendiosius scripta, primum a R. P. Casimiro Wijuk Kojalowicz Soc. Jesu, ss. theol. doctore; nunc vero curis secundis revisa, denuo conscripta [...] ac plus quam dimidia parte aucta a R. P. Bohuslao Balbino Soc. Iesu sacerdote*, Pragae: Typis Universitatis Carolo Ferd. in Collegio Soc. Iesu ad S. Clementem, per Joannem Casparum Muxel, 1690. Lancicijaus biografinius šaltinius išsamiai pristato Mintautas Čiurinskas savo monografijoje *XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės biografistika*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 157–160.

įvairius rekolekcijoms skirtus mąstymus ir praktinius veikalus apie teisingą dvasininko gyvenimą. Iš mums išlikusių Lancicijaus kūrinų pirmasis išleistas buvo *Apie dorybių pažangos požymius ir laipsnius*³. Dar po dvejų metų – *Apie maldos sausros priežastis ir gydymą*⁴. Taip pat Antverpene, Jeano Bolland'o spaustuvėje, 1650 m. išėjo du tomai Lancicijaus *Dvasinių veikalėlių (Opuscula spiritualia)*, susidedantys iš 21 kūrinio. Dar 10 kitų, paruoštų trečiajam (galutiniam) jo raštų tomui, pradingo Bohemijoje, kai keliaudamas jis buvo apiplėštas. *Meditacijos* tapo Lancicijaus populiariausia knyga⁵, nors buvo parašytos gana anksti – dar 1617 m. Iki išspausdinimo 1650 m. (antrajame *Dvasinių veikalėlių* tome)⁶ jos plito rankraštiniu pavidalu. Lancicijaus veikalai pasižymi praktiniu pobūdžiu, daugiausia dėmesio juose skiriama konkrečių dorybių ir dvasinių gebėjimų ugdymui ir kovai su menkiausia nuodėme.

MEDITACIJŲ ŽANRINIS POBŪDIS IR KONTEKSTAS

Lancicijaus *Meditacijos* priklauso ilgai ir turtingai Lietuvos ir Lenkijos devocinės literatūros tradicijai. Plačiausia prasme ją sudaro visos rašytinės privataus ar bendruomeninio pamaldumo išraiškos (išskyrus liturginius, poleminius ir akademinus tekstus), pvz., įvairios maldos, giesmės, stebuklų ir piligriminų kelionių aprašymai, šventųjų gyvenimai, katekizmai, įvairios religinės brošiūros, asketinė, marijinė, kristologinė raštija ir t. t.⁷ Kalbėdami

³ [Nicolaus Lancicius], *De indiciis et gradibus profectus in virtutibus opusculum Nicolai Lancicii e Societ. Iesu*, Antverpiae: Apud Ioanem Meursium, 1641.

⁴ [Nicolaus Lancicius], *Nicolai Lancicii e Societate Iesu Opusculum secundum in quo explicantur causae et remedia ariditatis in oratione, et solatia orantium aride ex doctrinis sanctorum*, Antverpiae: Apud Ioanem Meursium, 1643.

⁵ XVII–XIX a. *Meditacijos* perleistos dvylika kartų (tris – Prahoje, po du – Lježe ir Briuselyje, ir po vieną leidimą Avinjone, Lione, Hertogenbose, Insbruke ir Krokuvoje) ir išverstos į čekų (1667), lenkų (Vilniuje 1723 ir 1727), prancūzų kalbas (trys leidimai Paryžiuje 1849–1870), žr. Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 207.

⁶ Vilniaus universiteto bibliotekoje, Retų spaudinių skyriuje, saugomas vėlesnis leidimas (sign. III 15018): [Nicolaus Lancicius], *R. P. Nicolai Lancicii Societatis Iesu Meditationes nova et absolutissima methodo pro maiori meditantium commoditate digestae sua enim cuique anni diei, necnon festis praecipuis ordine correspondet, opus non solum meditationi deditis, sed etiam verbi Dei praeconibus perutile*, Leodii: Apud Guilielmum Henricum Streele, 1672.

⁷ Išsamiau apie devocinio žanro apibrėžimą žr. Magdalena Ślusarska, „Literatura dewocyjna – problem definicji“, in: *Staropolska literatura dewocyjna*, pod redakcją Iwony M. Dackiej-Górzyńskiej i Joanny Partyki, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015, p. 9–51.

apie *Meditacijas* kaip devocinio pobūdžio kūrinį apsiribojame katalikiška devocine raštija. Lietuvoje šis terminas iki šiol buvo vartojamas daugiausia dailės istorikų, o literatūrai taikyti pradėtas visai neseniai, išsamiau ėmus tyrinėti šią LDK raštijos sritį.

Meditacijos priskirtinos jėzuitų ypač pamėgtam devocinės raštijos tipui – dvasinėms pratyboms⁸. Nors Lojolos *Dvasinės pratybos (Exercitia spiritualia)* veikiausiai buvo sumanytos kaip išskirtinis įvykis, patiriamas vieną kart gyvenime, dar prieš Lojolos mirtį Jėzaus Draugijos generolas Claudio Acquaviva (1543–1615) išleido įsakymą, pagal kurį kiekvienas jėzuitas privalėjo kasmet atlikti aštuonių dienų rekolekcijas pagal *Dvasines pratybas*⁹. Jos buvo atliekamos jau ne tik kritiniais jėzuitų gyvenimo momentais, bet reguliariai – iš (vienkartinės) gyvenimą keičiančios patirties¹⁰ tapo dvasinio tobulėjimo kursais. Atsirado sutrumpintų adaptacijų, pritaikytų atlikti per kasmetines rekolekcijas, jų pasirodė ir Abiejų Tautų Respublikoje. (Adomo Makovskio parašytos maždaug tris savaites truncančios pratybos¹¹ buvo sudarytos, panašiai kaip ir Lojolos, daugiausia iš Kristaus kančios meditacijų ir skirtos atlikti būtent prieš Velykas. Vėliau, XVIII a. pradžioje, pasirodė Mykolo Siekluckio¹², Adriano Miaskovskio¹³, Simono Jachimovskio¹⁴ 8–10 dienų pratybos, skirtos stiprinti tikėjimui ir gilintis į dvasines temas per Naujojo Testamento vaizdų

⁸ Plačiau apie jėzuitų devocinę literatūrą žr. Charles R. Keenan, „Jesuit Devotional Literature“, in: *Jesuit Historiography Online*, ed. Robert A. Maryks, Leiden: Brill, 2016.

⁹ Thomas Worcester SJ [et al.], *The Cambridge Encyclopedia of the Jesuits*, ed. Thomas Worcester SJ, Cambridge: Cambridge University Press, 2017, p. 760.

¹⁰ Ignacio Iparraguirre, *Historia de la práctica de los Ejercicios espirituales de San Ignacio de Loyola en vida de su autor (1522–1556)*, t. 2: *Des de la muerte de San Ignacio hasta la promulgacion del directorio official (1556–1559)*, Roma: Institutum Historicum Societatis Jesu, 1955, p. 235–239.

¹¹ Adam Makowski, *Postne nabożeństwo dla ludzi nabożnych, krótko i prosto spisane ku wiotszej czci i chw ale Bożej*, Kraków: Dr. A. Piotrkowczyka, 1630.

¹² Michał Sieklucki, *Ćwiczenia Duchowne na Dziesięć Dni Kolekcji*, Sandomierz: Drukarnia Kollegium Societatis Jesu, 1715.

¹³ Adrian Miaskowski, *Nieomylna do zbawienia droga w Ćwiczeniach Duchownych od S. Ignacego Loyoli [...] pokazana medytacjami*, Sandomierz: Drukarnia Kollegium Societatis Jesu, 1719.

¹⁴ Szymon Jachimowski, *Iskierka Serca Bogomyślnego z Księżeczki o Ćwiczeniu Duchownych przez święte Ojca Ignacego, Fundatora Societatis Jesu napisanej*, Poznań: Drukarnia Kollegium Societatis Jesu, [1715].

apmąstymą, ir tokios pat trumpos Jano Moravskio pratybos¹⁵, sukoncentruotos į nuodėmių išpažinimą ir dorybių ugdymą.)

Naujai parašytoms pratyboms buvo būdinga gana glaudžiai sekti Lojolos pateiktų pratimų struktūra: dviejų ar trijų punktų pasiruošimas, trijų ar daugiau punktų apmąstymas ir baigiamoji malda. Taip pat šiems veikalams būdingas išsamumas ir paaiškinimų gausa, kurių nerasime lakoniškai parašytose *Exercitia spiritualia*¹⁶.

Lancicijaus *Meditacijos* skiriasi ir nuo savo pirmtako, ir nuo „palikuonių“: Lojolos *Dvasinėse pratybose* pateikti pratimai čia išskaidomi ir pergrupuojami į įvairias trumpesnes meditacijas ir, kitaip nei keturių savaičių *Pratybos* ir jų pavyzdžiu rašyti kūriniai, *Meditacijos* buvo pritaikytos nuolatiniam, kasdieniam jėzuitiškos maldos praktikavimui ir tematiškai aprėpė ne vien Kristaus kančią, bet visą Jo gyvenimą. Galbūt dėl šių priežasčių *Meditacijų* įtaka neapsiribojo praktiniu jaunųjų dvasininkų ugdymu, bet persismelkė ir į kitus devocinės literatūros žanrus (barokiniuose *ars moriendi* traktatuose Lancicijaus pateikti maldos principai ir mintys buvo gana populiarūs¹⁷).

* * *

Trukmė (taigi ir struktūra) yra akivaizdžiausias skirtumas tarp *Meditacijų* ir *Dvasinių pratybų*. Lojolos pratybos, priklausomai nuo atliekančiojo dvasinio pasiruošimo ir situacijos, iš viso turėtų trukti apie trisdešimt dienų (*Exx. 4*)¹⁸. Lancicijaus *Meditacijos* sudarytos iš dviejų dalių. Pirmojoje dalyje yra 396 apmąstymai kiekvienai metų dienai. *Meditacijų* daugiau nei dienų metuose, nes knyga sudaryta pagal liturginį kalendorių taip, kad skaitytojui nereikėtų

¹⁵ Jan Morawski, *Ambona Duchas. Do Serca mówiącego Pustynia bogomyślna, abo ćwiczenia duchowne przez dziesięć dni, na tych, które podaje S. Ignacy, Fundator Societ. Jesu*, Poznań: Drukarnia Collegium Societatis Jesu, 1700.

¹⁶ Marta M. Kacprzak, „Z literatury dewocyjnej XVII wieku: *Postne nabożeństwo* Adama Makowskiwego SJ (1630) jako ignacjańskie ćwiczenie“, in: *Staropolska literatura dewocyjna*, p. 139–176; Ewa Poprawa-Kaczyńska, „Ignacjański *modus meditando* w kulturze religijnej późnego baroku“, in: *Religijność literatury polskiego baroku*, redakcja Czesław Hernas, Mirosława Hanusiewicz, Lublin: TN KUL, 1995, p. 259–270.

¹⁷ Viktorija Vaitkevičiūtė, *LDK katalikiškas baroko pamokslas. Tarp ars vivendi ir ars moriendi*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 181.

¹⁸ *Exx.* yra mokslinėje literatūroje priimtas sutrumpinimas, žymintis nuorodą į *Exercitia spiritualia* paragrafus.

vartyti knygos pirmyn ir atgal. Imamas didžiausias galimas kiekvieno liturginio laiko dienų skaičius, todėl daugeliu atvejų skaitytojas turės tiesiog praleisti keletą paskutinių dienų ir atsiversti reikiamą šventę, jeigu ji skaičiuojama pagal mėnulio kalendorių ir todėl yra kilnojama. Antrąją *Meditacijų* dalį sudaro 37 meditacijos, parašytos įvairioms šventėms ir šventųjų dienoms, nepaminėtoms pirmojoje dalyje. Daugelis meditacijų paremtos Šventojo Rašto epizodais ir citatomis arba giesmių bei antifonų eilutėmis. Daugiausia dėmesio skiriama Jėzaus Kristaus gyvenimui, kuris turi ne tik teikti medžiagos apmąstymams, bet ir tapti sektinu pavyzdžiu žmogaus kasdieniame gyvenime.

Skiriasi ir abiejų veikalų laiko samprata. *Dvasinės pratybos* suskirstytos į keturias savaites, kiekviena iš jų turi savo temą. Pirmoji skirta suvokti nuodėmių daromą žalą, antroji – kontempliuoti Kristaus gyvenimą iki Verbų sekmadienio ir atlikti pašaukimo pasirinkimą, trečioji – kontempliuoti Kristaus kančią, ketvirtoji – Jo prisikėlimą. Lojolos numatymu, dvasines pratybas kiekvienas jėzuitas turėjo atlikti vieną kartą ir ši patirtis turėjo vienaip ar kitaip pakeisti kiekvieno jaunuolio gyvenimą¹⁹. Trečiaisiais noviciato metais jėzuitams vedamos dvasinės pratybos, skirtos išsiklausyti į savo motyvacias ir priimti galutinį sprendimą dėl dvasinio pašaukimo bei sustiprinti tikėjimą²⁰. Pratybų laiko išraiška yra atkarpa: nuo Kristaus įžengimo į Jeruzalę iki Jo prisikėlimo, nuo savo nuodėmių išpažinimo iki gyvenimo kelio pasirinkimo. *Meditacijų* knygoje galioja bažnytinis laikas: liturginė savaitė prasideda sekmadieniu, savaitės numeruojamos nuo liturginio laiko pradžios, pasakant, kiek sekmadienių praėjo nuo tam tikros šventės (pvz., „trečiadienis po trečio sekmadienio po Trijų Karalių“ arba „antradienis po Sekminių“). Nors toks meditacijų numeravimas gali atrodyti painus, jis turi savų privalumų. Vos atsivertus knygą, medituojančiojo dėmesys atkreipiamas į liturginį laiką ir esminius atskaitos taškus, t. y. Kristaus gyvenimo įvykius. Padaryti Kristų savo laiko atskaitos tašku – ne tik metai po metų, bet ir savaitė po savaitės – praktiškas žingsnis „gyvenimo Kristuje“ link. *Meditacijų* struktūra suteikia medituojančiajam galimybę išgyventi liturginius metus kaip asmeninę patirtį ir, jei reikia, šią patirtį cikliškai kartoti.

¹⁹ Philip Endean, „The Spiritual Exercises“, in: *The Cambridge Companion to the Jesuits*, edited by Thomas Worcester, New York: Cambridge University Press, 2008, p. 64.

²⁰ Aldo Scaglione, *The Liberal Arts and the Jesuit College System*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1986, p. 59.

Meditacijų temas Lancicijus taip pat parinko pagal liturginę tradiciją. Iš medituojamų Kristaus gyvenimo įvykių ir Naujojo Testamento citatų, įterptų į meditacijas, matyti, kad temos priklauso nuo to, kokie Naujojo Testamento skaitiniai tradiciškai skaitomi per mišias vienu ar kitu liturginiu laiku. Be to, kartais medituojamos įvairios giesmės, giedamos konkrečiu metų laiku ar per tam tikras šventes²¹. Taip Lancicijus stengiasi įdiegti jaunesiems jėzuitams gyvą tikėjimą, kuris skleistųsi kasdieniame jų gyvenime ir ypač per mišias. Pavyzdžiui, Advento meditacijose akcentuojama atgailos svarba laukiant Išganytojo. Prisimenamos ir apmąstomos Kristaus pareigos (*officia*) ir titulai, susiję su Jo vaidmeniu dieviškajame plane (pvz., *De Officio iudiciario Messiae, Messias erit Agnus, Messias est Bracchium Dei* ir t. t.), ir Didžiųjų antifonų tekstai. Kalėdų ir Trijų Karalių laiko meditacijose atgaila užleidžia vietą adoracijai ir pamaldžiai rimčiai. Šios meditacijos skirtos geriau įsivaizduoti ir suprasti Kristaus gimimo aplinkybes. Eilinis laikas po Trijų Karalių daugiausia skirtas medituoti Kristaus vaikystę, krikštą ir gundymus dykumoje, pirmuosius Kristaus atliktus stebuklus (tokius kaip vandens perkeitimas į vyną, audros nuraminimas) ir ankstyvuosius pamokslus, paraboles, palyginimus, pvz., apie kviečius ir rauges, apie tikėjimą kaip garstyčios grūdėlį ir t. t. Nuo Pelenų trečiadienio medituojami Paskutinės vakariinės ir Kristaus kančios įvykiai. Svarbiausia meditacijose tampa įsijausti į Kristaus ir Jo artimųjų kančią, stengtis aprėpti atpirkimo plano svarbą ir didybę bei atgailauti už nuodėmes, kurias Kristus atpirko savo mirtimi. Velykų laiko meditacijos, žinoma, skirtos apmąstyti Kristaus prisikėlimą ir Jo apsireiškimus mokiniams pakeliui į Emausą, apaštalams ir Marijai Magdalietei. Daug dėmesio skiriama žmogaus netikėjimui – silpnumo šaltiniui – ir džiaugsmui atpažinus prisikėlusį Kristų. Artėjant Sekminėms pereinama prie Kristaus pamokslų iš Evangelijos pagal Joną apmąstymų. Šios meditacijos skirtos įsisąmoninti Jėzaus dieviškumą, Jėzaus, Dievo Tėvo ir Šv. Dvasios vienovę ir Jėzų kaip Naujojo Įstatymo steigėją. Eilinis laikas po Sekminių yra ilgiausias liturginis laikas ir apima didžiausią temų įvairovę. Medituojama Šv. Eucharistijos reikšmė, visų Švč. Trejybės asmenų meilė žmonijai, apaštalavimas kaip tarnystė Dievui, susitaikymas bei

---

²¹ Išsamių žinių apie bažnytinių metų eigą, liturgijos ypatybes bei reikšmę pateikiama knygoje: Philip H. Pfatteicher, *Journey into the Heart of God: Living the Liturgical Year*, New York: Oxford University Press, 2013.

meilė priešui, pašaukimas siekti dvasinio tobulumo. Paskutinėmis metų savaitėmis akcentuojama tikėjimo tvirtumo svarba, primenama, kad kiekviename žmoguje vyksta kova tarp Antikristo ir Kristaus – taip metų ciklas grįžta prie eschatologinių temų, būdingų Adventui. Išskaidydamas sudėtingas teologines temas į kelias meditacijas, grupuodamas jas pagal Bažnyčios laiko tėkmę, Lancicijus skatina įsigilinti į liturgijos prasmę ir Kristaus gyvenimo įvykius taip, kad jie taptų asmeninio gyvenimo dalimi.

Asmeniškumas maldoje labai svarbus tiek Lancicijui, tiek Ignacui, tačiau dėl skirtingo jų veikalų pobūdžio skiriasi ir tai, kokiais atvejais ir kiek asmeniškumo tikimasi iš besimeldžiančiojo. Ignaco pratybos visuomet vyksta su dvasios vadovu, kuris paaiškina jų eigą atliekančiajam, atidžiai stebi jo pažangą ir, jei reikia, koreguoja pratybų eigą. Lojola išanginėse pastabose rašo, kad atliekantysis pats neturėtų skaityti *Exercitia spiritualia* ir negali žinoti, kas per pratybas vyks toliau, nes tai gali pakenkti pratybų eigai (*Exx.* 11). Tai reiškia, kad pats tekstas yra parašytas dvasios vadovams. Fragmentiška teksto sandara atspindi šį faktą – *Exercitia spiritualia* labiau primena taisyklių rinkinį nei nuoseklų tekstą. Knyga prasideda išanginėmis pastabomis (apie pratybų paskirtį, vadovavimą, atlikimą ir pasiruošimą), po pirmosios savaitės priduriama nurodymų, kaip kuo veiksmingiau atlikti pratybas, po trečiosios savaitės pateikiamos saikingo valgymo taisyklės, o pabaigoje galima rasti papildomų pastabų apie įvairias kitas pamaldumo praktikas. Nepaisant taisyklių ir praktinių patarimų gausos, *Exercitia spiritualia* nepateikia konkrečių samprotavimų, kontempliacijų ar meditacijų pavyzdžių. Nurodomas tik maldos objektas ir metodas, tačiau maldos metu atsiskleidžiantis turinys (ar tai būtų mintys, ar jausmai, ar transcendencijos patyrimas) paliekamas patirti pačiam atliekančiajam pratybas. Vadovas, kaip tarpininkas tarp atliekančiojo pratybas ir *Exercitia spiritualia* sumanymo, turi pritaikyti pratybas individualiai kiekvienam atliekančiajam ir sekti, kaip jos atliekamos, tačiau jam draudžiama primesti savo valią, nuomonę ar žinojimą – atliekantysis pats turi padaryti savo sprendimą ir rasti sau dvasinės naudos (*Exx.* 15).

Meditacijose vadovo funkciją atlieka pats tekstas, nes jos ne vedamos, o paprasčiausiai skaitomos. Meditacijos neilgos ir glaustos, tačiau kiekvienas žodis apgalvotas taip, kad gana vienareikšmiškai kreiptų medituojantįjį pagedautino rezultato link (plačiau apie tai – toliau straipsnyje). Paaiškinamos ne tik tikėjimo tiesos, bet ir nurodoma, ko reikėtų trokšti, ko vengti, kokius

jausmus sužadinti. Asmeninis indėlis į *Meditacijas* apsiriboja tais atvejais, kai raginama į jas įlieti savą patirtį (pvz., prisiminti savo nuodėmes arba dovanas, kurias Dievas suteikė medituojančiajam), taip pat (kiek mažesniu laipsniu) – kai nurodoma įsivaizduoti konkrečią sceną iš Šventojo Rašto. Vis dėlto reikia pabrėžti, kad nepaisant *Meditacijų* įsakmumo, asmeninis medituojančiojo dvasinis patyrimas išlieka labai svarbus. Aiškindamas, kodėl punktai surašyti „tik glaustai“, Lancicijus cituoja patį Ignacą Lojolą:

Ut is qui meditaturus est, discurrat postea, et ratiocinetur per seipsum: ita enim fiet, ut dum aliquid inuenerit, quod elucidationem uel apprehensionem historiae aliquanto maiorem praebeat (siue ex discursu proprio, siue ex divina mentis illustratione id contingat) gustum delectabiliorem, et uberiolem fructum percipiat, quam si res ipsa ei ab altero diffusius narrata et declarata esset. Non enim abundantia scientiae, (*quam puncta fuse proposita pariunt*) sed sensus et gustus rerum interior, desiderium animae explere solet.²²

Nors asmeninė laisvė Lojolos dvasinėse pratybose didesnė, taupi *Meditacijų* kalba reikalauja aktyvaus mąstymo ir emocinio judesio, kad būtų efektyviai įsisavinta meditacijos medžiaga. Čia asmeniškumas kyla ne iš savarankiškumo, bet būtent iš šio aktyvaus įsitraukimo į maldą visomis trimis sielos galiomis (vaizduote, protu, valia), nes asmeninės patirties pobūdis (nuo minčių iki jausmų), kitaip nei *Dvasinėse pratybose*, jau užprogramuotas *Meditacijų* tekste.

Šis lakoniškas tikslumas liudija tai, ką *Meditacijų* įžangoje Lancicijus įvardija ir tiesiogiai – kad knyga pirmiausia yra skirta jėzuitams naujokams. Naujokai, dar tik pradedantys praktikuoti jėzuitišką dvasingumą, net ir kasdienėse

²² [Nicolaus Lancicius], „Meditationes nova et absolutissima methodo pro maiori meditantium commoditate digestae...“, in: [Nicolaus Lancicius], *Nicolai Lancicii e Societate Jesu Opusculorum spiritualium tomus secundus*, Antuerpiae: Apud Iacobum Meursium, 1650, p. 689: „Kad tas, kuris medituos, paskui mąstyty ir samprotautų pats; mat atsitiks taip, kad kai [jis] atras ką nors, kas suteiktų kiek didesnį istorijos [iš Šventojo Rašto] išaiškėjimą ir supratimą (ar tai įvyktų per savą apmąstymą, ar per dievišką proto nušvitimą), [tai jis] gaus malonesnį skonį ir gausesnių vaisių nei jei tas pats dalykas būtų jam kito plačiau papasakotas ir paaiškintas. Mat ne žinojimo platumas (*kuris plaukia iš išsamiau pateiktų punktų*), o vidinis dalykų pajautimas ir skonėjimasis paprastai išpildo sielos troškimus.“ Čia ir toliau citatas iš Lancicijaus *Meditacijų* vertė straipsnio autorė.

meditacijose negali išsiversti be pavyzdžio ar paaiškinimo, kaip reikia pasiruošti meditacijos punktus:

Ideo autem imparati accedebant, quia cum adhuc essent tirones plerique non sciebant per se ex Vita Christi D. ab Euangelistis descripta, puncta excerpere, nec omnes habebant tales libros, ex quibus possent ea petere.²³

Taigi *Meditacijas* galėtume laikyti įvadu į šią jėzuitų praktiką, lavinančiu maldos įgūdžius, kurie vėliau bus naudingi atliekant *Dvasines pratybas*.

Kad *Meditacijos* suprantamos kaip jėzuitų dvasinio ugdymo dalis, liudija ir joms skirtas laikas dienotvarkėje. Įžangoje Lancicijus rašo, jog meditacijų punktai turėtų būti *quotidie lecta in loco recreationis uno quadrante ante nocturnum conscientiae examen ceteris ea audientibus*²⁴. Čia turimas omenyje dalinis kasdienis sąžinės ištyrimo būdas, Ignaco Lojolos aprašytas *Dvasinėse pratybose* (*Exx. 24–26*), atliekamas pirmąją savaitę. Jis susideda iš dviejų tyrimų: vienas atliekamas po pietų, kitas – po vakarienes. Abu kartus atliekantysis turi peržvelgti savo elgesį valandą po valandos nuo paskutinio tyrimo ir pasižymėti, kiek kartų įpuolė į konkrečią nuodėmę ar ydą, kurios stengiasi atsikratyti. Palyginęs abiejų tyrimų užrašus, gali įvertinti savo pažangą. Neilga Lancicijaus meditacija prieš pat vakarinį sąžinės tyrimą naujokams turėtų padėti geriau suprasti Šventąjį Raštą ir, stiprindama tikėjimą, įkvėpti pasiryžimo tobulėti. Kitaip nei *Dvasinėse pratybose*, *Meditacijos* skaitomos grupėje, „kitiems klausantis“, t. y. šie pratimai nereikalauja individualaus kuravimo, nes yra vieni iš lengvesnių jėzuitiškos maldos metodų. Naujokai turi susirinkti kartu tarsi į meditacijos pamokas. Ilgainiui ši dvasinė praktika gali suteikti užtektinai nuovokos ir įgūdžių individualiai meditacijai pagal Lancicijaus pateiktus ar savo sugalvotus punktus.

Kiti aspektai, siejantys *Exercitia spiritualia* su *Meditacijomis*, yra raginimas atkakliai vengti bet kokios nuodėmės, dėmesys dorybių ugdymui ir gilinimasis į tikėjimo tiesas. *Dvasinės pratybos* siejamos su mistine–asketine teologija, kuri išskiria tris dvasinio gyvenimo etapus: apšvalymo (*via purgativa*), apšvietimo

²³ [Nicolaus Lancicius], *op. cit.*, 689: „O nepasiruošę pradėdavo todėl, kad daugelis, būdami vis dar pradedantieji, nemokėdavo patys iš Viešpaties Kristaus Gyvenimo, aprašyto Evangelistų, išskirti punktų ir ne visi turėjo tokias knygas, kuriose galėtų juos rasti.“

²⁴ *Ibid.*: „Kasdien skaitomos poilsio vietoje likus ketvirčiui valandos iki naktinio sąžinės tyrimo, kitiems jų klausantis.“

(*via illuminativa*) ir vienijimosi kelią (*via unitiva*)²⁵. Pirmajame žmogus apsisivalo nuo nuodėmių ir pažaboja savo troškimus, antrajame – gilina savo supratimą apie dvasios dalykus, trečiajame, pasiekęs dvasinį tobulumą, patiria mistinę vienybę su Dievu, nepavaldžią įprastam pažinimui. Įžanginėse pastabose (*Exx. 10*) Lojola mini tik du pirmuosius kelius, siedamas juos atitinkamai su pirmąja ir antrąja savaitėmis. Trečioji ir ketvirtoji savaitės galėtų atitikti vienijimosi kelią, tačiau tikslingiau į jas žiūrėti kaip į *via illuminativa* tąsą ir sustiprinimą. Pats Ignacas pabrėžia, kad pratybos turi atitikti atliekančiojo dvasinį pasiruošimą bei išsilavinimą, *ne homini rudi vel exiguae complexionis tradantur ea, quae commode ferre non possit et quibus non possit proficiscere* (*Exx. 18*)²⁶, t. y. kai kuriais atvejais gali būti nepateikiamos trečia, ketvirta ar net ir antra savaitės. Tai tik patvirtina pastebėjimą, kad *Dvasinėse pratybose* šiapusinė patirtis svarbesnė nei transcendencija²⁷. Daugiausia dėmesio skiriama šiapusinio gyvenimo krypties pasirinkimui (dėl galutinių įžadų)²⁸. Skyrelyje „Pradžia ir pagrindas“ Lojola pabrėžia šiapusiškumą (*Exx. 23*):

Homo creatus est, ut laudet Deum Dominum nostrum, ei reverentiam exhibeat eique serviat, et per haec salvet animam suam; et reliqua super faciem terrae cerata sunt propter hominem, et ut eum iuvent in prosecutione finis, ob quem creatus est. Unde sequitur homini tantem utendum illis esse, quantum ipsum iuvent ad finem suum, et tantum debere eum expedire se ab illis, quantum ipsum ad eum impediunt [...].²⁹

²⁵ Edward Howells, „Ignatius of Loyola, Teresa of Avila, and John of the Cross“ in: *The Wiley-Blackwell Companion to Christian Mysticism*, edited by Julia A. Lamm, Chichester: Wiley Blackwell, 2013, p. 433; Thomas H. Bestul, „Meditatio / Meditation“, in: *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, edited by Amy Hollywood, Patricia Z. Beckman, New York: Cambridge University Press, 2012, p. 164.

²⁶ „Kad neišsilavinusiam ar menkos sveikatos žmogui nebūtų pateikiami tokie dalykai, kurių jis negalėtų ramiai atlikti ir gauti iš jų naudos.“
Dvasinės pratybos buvo parašytos ispaniškai. Iš ispanų kalbos į lietuvių jas išvertė Lioginas Virbalas. Tačiau XVII a. Europoje buvo paplitęs Katalikų Bažnyčios aprobuotas pirmasis (lotyniškas) leidimas ([Ignatius Loyola], *Exercitia Spiritualia*, Romae: Apud Antonium Bladum, 1548), kuriuo šiame darbe ir naudojamos kaip pirminiu šaltiniu. Čia ir toliau *Exercitia spiritualia* citatas iš lotynų k. vertė darbo autorė.

²⁷ Christopher van Ginhoven Rey, *Instruments of the Divinity: Providence and Praxis in the Foundation of the Society of Jesus*, Leiden: Brill, 2013, p. 29.

²⁸ *Ibid.*, p. 32.

²⁹ „Žmogus sukurtas, kad Dievą, mūsų Viešpatį, šlovintų, garbintų, jam tarnautų ir per šitai išgelbėtų savo sielą; kiti [dalykai] ant žemės sukurti dėl žmogaus, kad jam padėtų siekti

„Kiti dalykai žemėje“ pratybų metu gali padėti arba trukdyti atlikti pasirinkimą. Tam parašytos dvasių atpažinimo taisyklės, padedančios atliekančiajam pasirinkti savo motyvacijas pagal šio pasaulio potyrius (mintis, emocijas), priskiriant vienus gerajai dvasiai, kitus – blogajai³⁰. Taip pat *Dvasinėse pratybose* labai svarbi vaizduotė. Būtent išgyvenant vaizdinius pamažu pajuntamas Dievo buvimas, taigi bet koks dieviškumo pažinimas išsiskiniąs šiapusiniame pasaulyje ir jo vaizdiniuose. Dar Tomas Akvinielis samprotavo, kad žmogaus siela, sujungta su netobulu kūnu, neturi galimybės betarpiškai patirti universalių abstrakcijų. Jos mums pažįstamos tik per konkrečius daiktus ir atvaizdus³¹. Taigi mistinis tikėjimo pilnatvės patyrimas net ir dviejose paskutinėse pratybų savaitėse tegali būti viltis. Ignaciška malda yra bandymas priartėti prie to, kas dieviška, pasitelkiant žmogui šiame pasaulyje prieinamas priemones.

Taip pat ir *Meditacijas* tvirtai galima sieti tik su *via purgativa* ir *illuminativa*, tačiau jais einama ne paeiliui, o iškart abiem. Čia apsisvalymas nuo ydų ir nuodėmių bei dorybių ugdymas vyksta per teologinius samprotavimus, aiškinančius Šventąjį Raštą ir nuolat pateikiančius medituojančiajam priežastis ir paskatas tobulėti. *Meditacijose* atsispindi ir jėzuitų dvasinio ugdymo principai – stiprinti ryšį su Dievu bei kaupti švento gyvenimo link per kasdienę maldą ir asmeninę religinę patirtį:

[*Meditationes*] quotidiana experientia docent, hac sui brevitate, sufficientem prae-buisse et praeberere materiam tum piorum discursuum et considerationum practica-rum pro morum reformatione, tum piorum erga Deum et sanctos eius affectuum, tum bonorum propositorum ad fugienda mala, et ad excitanda efficacia desideria assequendarum omnium virtutum.³²

---

tikslo, dėl kurio jis sukurtas. Vadinasi, žmogus tiek jais turi naudotis, kiek jie padeda siekti šio [tikslo], ir privalo tiek jų atsisakyti, kiek jie tam trukdo.“

³⁰ Annemiek van Campen, „The Mystical Way of Images and Choice“, in: *The Way*, 2002, Nr. 103, p. 8.

³¹ Christopher van Ginhoven Rey, *op. cit.*, p. 31.

³² Lancicijus, *op. cit.*, 689: „[Meditacijos] kasdiene patirtimi įrodo, kad šiuo savo trumpumu teikė ir teikia pakankamos medžiagos tai pamaldiems samprotavimams ir praktiniams apmąstymams apie elgesio keitimą, tai pamaldiems jausmams Dievui ir Jo šventiesiems, tai doriems pasiryžimams vengti blogybių ir sužadinti veiksmingą troškimą siekti visų dorybių.“

Meditacijos – ne koncentruotas dvasinis kursas, kaip Ignaco Lojolos *Exercitia spiritualia*, bet ilgalaikė dvasinio tobulėjimo programa, ne tik praturtinanti naujokų dvasinę kasdienybę nuoseklia bažnytinio laiko patirtimi, kaip aptarta praeitame skyriuje, bet ir kreipianti medituojantįjį švento gyvenimo link per ignaciškos maldos principus kasdieniauose apmąstymuose.

* * *

Geriausiai jėzuitų dvasingumo principai *Meditacijose* atsiskleidžia, nagrinėjant patį meditavimo metodą. Lancicijus, kitaip nei dauguma kitų jėzuitų, rašiusių meditacijas ir pratybas³³, modifikuoja ne tik temas, jų suskirstymą, bet ir pačią meditacijos struktūrą. Tiksliau, kiekvienoje meditacijoje jis susikoncentruoja į vieną ar porą maldos metodų, kuriuos Lojola *Dvasinėse pratybose* traktavo kaip vienos meditacijos ar kontempliacijos etapus. Kad galėtume kalbėti apie Lancicijaus *Meditacijų* techninius ypatumus, reikėtų pirmiausia trumpai aptarti pačią ignaciškąją maldą.

Dvasinėse pratybose Lojola pateikia įvairių maldos metodų, sudarančių jėzuitų dvasinio tobulėjimo pagrindą. Pagrindiniai pratimai yra meditacijos ir kontempliacijos. Šie pavadinimai ateina iš *lectio divina* – viduramžių vienuolių maldos pagal Šventąjį Raštą tradicijos. Ją sudaro keturios dalys: *lectio*, *meditatio*, *oratio*, *contemplatio*. *Lectio* reiškia paprasčiausiai Šventojo Rašto ištraukos skaitymą balsu, tai „vien žodinis susitelkimas į Biblijos mintį“³⁴. *Meditatio* – skaitomo žodžio girdėjimas, įsiminimas ir įsisavinimas per kartojimą. Vienuolinėje tradicijoje ši pakopa nesiejama su aktyviu apmąstymu, tai intuityvus procesas, per kurį „kiekviena mintis paverčiama sava“³⁵. *Oratio* – malda – yra jausminis *lectio divina* komponentas, kylantis kaip atsakas į Dievo žodį. „Tai yra prašymas, emocinis (afektyvus) bendravimas su meilės jausmais, ryžtas augti Kristaus dorybėmis, sąžinės graužimas (kaltės jausmas) dėl savo nuodėmių, tai tylus draugijos palaikymas, mylintis žvelgimas.“³⁶ *Contemplatio* yra aukštesnė sąmonės būseną, kai juntamas Dievo buvimas ir meilė. Tai pa-

³³ Ewa Poprawa-Kaczyńska, *op. cit.*, p. 261 ir toliau.

³⁴ Sam Anthony Morello OCD, *Lectio divina ir šv. Teresės maldos praktika*, vert. Nida ir Marius Norkūnai, Vilnius: Dialogo kultūros institutas, 2007, p. 22.

³⁵ *Ibid.*, 22.

³⁶ *Ibid.*, 23.

kilimas „virš įprastinio meditatyvaus „aš“ į išgyvenamos transcendencijos sritį“³⁷, pasiekiamas per Dievo malonę. Aptardami ignacišką maldą matysime, kad joje gausu panašių procesų kaip ir *lectio divina*, tačiau jie nėra įvardinti.

Lojola suteikia *meditatio* ir *contemplatio* kitą reikšmę, vartodamas šiuos terminus dviem pratimų tipams apibūdinti. Abiejų eiga iš esmės yra tokia pati, skiriasi tik apmąstymo objektas: medituojami paprastesni dalykai, susiję su žmogiška prigimtimi, nuodėme (*Exx.* 45–54 ir 55–61), šio pasaulio pasirinkimais (*Exx.* 136–147 ir 149–156), kontempliuojama visa, kas susiję su Dievu: Šventojo Rašto epizodai (sudaro didžiąją dalį visų pratybų), Dievo meilė žmonijai (*Exx.* 230–237) ir t. t. Abiejuose pratimuose pasitelkiamos visos trys sielos galios, kaip jas vadina Lojola: atmintis, protas ir valia (*Exx.* 3 ir 50–51). *Dvasinėse pratybose* detaliosiai paaiškinamos pačios pirmosios kontempliacijos pagal Šventąjį Raštą, skirtos apmąstyti Kristaus įsikūnijimą (*Exx.* 101–109) ir gimimą (*Exx.* 110–117). Pratimas visuomet prasideda pasirengimo malda, kuri iš esmės yra „Pradžios ir pagrindo“ pakartojimas: *[P]etere gratiam a Deo Domino nostro, ut omnes meae intentiones, actiones et operationes pure ordinentur in servitium ac laudem suae divinae Maiestatis* (*Exx.* 46)³⁸. Po maldos eina trys įžangos (meditacijose – dvi). Pirmoji – tai prisiminti pačią istoriją ar situaciją. Pažymėtina laisvė nuo rašytinio teksto – kontempliuojantysis neprivalo atsiversti Biblijos ir skaityti reikiamų eilučių, mat vadovas turi pristatyti ne tik meditacijos ar kontempliacijos būdą ir tvarką, bet ir reikiamą Šventojo Rašto istoriją (*Exx.* 2). Šiuo atveju tai Jėzaus besilaukiančios Marijos ir Juozapo kelionė iš Nazareto į Betliejų. Antrąją įžangą Lojola vadina „vietos įsivaizdavimu“: *[V]isu imaginationis videre viam a Nazareth ad Bethlehem, considerando longitudinem, latitudinem, et an plana sit talis via, vel an per valles aut clivos; item considerando locum sive speluncam nativitatis, quam amplius, quam exiguus, quam humilis, quam altus, et quomodo erat paratus* (*Exx.* 112)³⁹. Trečioji įžanga yra malda, prašymas: *petere id, quo volo. Erit hic petere cognitionem intimam Domini, qui pro me factus est homo; ut*

³⁷ *Ibid.*, 23.

³⁸ „Prašyti Dievo, mūsų Viešpaties, malonės, kad visi mano ketinimai, veiksmai ir darbai būtų kreipiami į jo dieviškosios Didybės tarnystę ir šlovinimą.“

³⁹ „Vaizduotės akimis išvysti kelią iš Nazareto į Betliejų, apsvarstant, koks jo ilgis, plotis, ar kelias lygus, ar per kalvas ir slėnius; taip pat apsvarstant gimimo vietą, t. y. grotą: ar ji didelė, ar maža, žema ar aukšta, kaip įrengta.“

magis ipsum amem, eumque sequar (Exx. 104)⁴⁰. Pačią kontempliaciją papras- tai sudaro trys punktai: pradedama įsivaizduojant istorijos asmenis jau susikur- toje scenoje ir dalyvaujant toje scenoje pačiam (šiuo atveju tai bus pamaldus patarnavimas Šventajai šeimai prie Jėzaus lopšio), tada įsigilinant į tai, ką jie kalba, ir galiausiai į tai, ką jie daro. Po kiekvieno punkto reikia *deinde reflecten- do capere aliquem fructum spiritualem* (Exx. 116)⁴¹. Papildomų nurodymų ar pačios istorijos paaiškinimų ties punktais beveik nėra – iš kontempliuojančiojo tikimasi pakankamo pasiruošimo, kad pats gilintųsi į Šventojo Rašto istorijas. Kaip išimtį galima paminėti būtent Kristaus gimimo kontempliacijos trečiąjį punktą, kurį Lojola paaiškina kiek detaliau, gal dėl to, kad tai viena iš pirmųjų kontempliacijų: *[S]pectare et considerare ea quae faciunt, ut est iter facere et laborare, ut Dominus nascatur in summa paupertate, et post tot labores, post famem, post sitim, post aestum et frigus, post iniurias et contumelias ut mo- rriatur in cruce, et omnia haec propter me* (Exx. 116)⁴². Taigi, kontempliuojant įvykio vaizdą, reikia mąstyti apie jo kontekstą dieviškajame plane, gerai įsisą- moninant ne tik tikslą, į kurį tas įvykis veda, bet ir susiejant Kristaus gyvenimo istoriją su savimi, ir bandant įsijausti į Kristaus žmogiškąją patirtį, kuri mums suprantama, per kurią greičiausiai galime priartėti prie Dievo. Pratimas bai- giasi pasikalbėjimu su įsivaizduotais asmenimis, kuriame kontempliuojantysis turi išsakyti jiems savo mintis, troškimus, padėkas ir pan.

Šio pratimo metu vykstančius procesus galima paaiškinti pasitelkiant *lectio divina* kaip analogiją⁴³. *Lectio Dvasinėse pratybose* tampa nebe paties Šventojo Rašto, o vaizdinių skaitymu. Vaizduotė ir atmintis čia veikia vietoje balso, kurdamos iš istorijų vaizdinius, per kuriuos žmogus įsitraukia į Kris- taus gyvenimo istoriją. Šį patyrimą galime laikyti *meditatio*, tačiau *Dvasinėse pratybose* jis ne tik intuityvus, bet reikalauja ir aktyvaus mąstymo. Konkreti istorija, iškilusi vaizdiniu pavidalu, turėtų paskatinti protą stengtis suprasti, taip, kaip savaime imame analizuoti bet ką, su kuo susiduriame regimojoje realybėje. Turime ieškoti paaiškinimo, reikšmės (pvz., kaip paskutinėje ci-

⁴⁰ „Prašyti to, ko noriu. Tai bus prašyti giliausio pažinimo Viešpaties, kuris dėl manęs tapo žmogumi, kad labiau jį mylėčiau ir juo sekčiau.“

⁴¹ „Dar sykį apmąstant pasisemti kokių nors dvasinių vaisių.“

⁴² „Stebėti ir svarstyti tai, ką jie daro, pavyzdžiui, keliauja ir vargsta, kad Viešpats gimtų didžiausiame skurde ir po daugelio vargų, alkio, troškulio, karščio ir šalčio, po įžeidimų ir užgauliojimų mirtų ant kryžiaus. Ir visa tai – dėl manęs.“

⁴³ Annemiek Van Campen, *op. cit.*, p. 9 ir toliau.

tatoje, kur Lojola pavyzdžio dėlei paaiškina Kristaus gimimo reikšmę, primindamas kontempliuojančiajam už jį Kristaus iškęstus gyvenimo vargus ir mirtį). Atsivėrusios tiesos pastūmėja valią patirti atitinkamus jausmus. Minčių ir jausmų sanauja išsilieja pasikalbėjime su Dievu, kurį atitinka *oratio*. Žmogaus patiriami emociniai valios judesiai transformuojami į žodžius, prašymus, maldavimus, tariamus Dievui, ir kartu tampa Dievo duodamu atsaku, į kurį reikia įsiklausyti. Jei ši komunikacija sėkminga, per Dievo malonę juntamas atsakas ir yra *contemplatio*, aukščiausios meilės ir gėrio patirtis.

Aišku, kad tokių pratimų veiksmingumas priklauso nuo atliekančiojo vaizduotės ir atminties gebėjimų, išsilavinimo ir dvasinio pasiruošimo. Vado-vo vaidmuo šiame procese turėtų būti kuo mažesnis: atliekantysis pats turi reflektuoti ir apmąstyti pateiktą temą. Pasak Lojolos, savarankiškai ką nors atradęs ar patyręs, žmogus gaus daugiau dvasinės naudos ir pasitenkinimo nei iš detalaus paaiškinimo.

Lancicijaus meditacijos neturi tokios pastovios struktūros, kuri aiškiai atspindėtų vis didesnę medituojančiojo įsitraukimą į maldą, kaip Lojolos *Exercitia spiritualia*. Kiekviena meditacija sudaryta iš keturių punktų, kurie gali struktūruoti meditaciją priklausomai nuo temos. Pvz., jei medituojamas Naujojo Testamento įvykis, punktais paeiliui apmąstomi atskiri jo etapai; jei scena ar vaizdas – skirtingi aspektai (pvz., vieta, atskiri veikėjai, jų žodžiai, jų veiksmai ir t. t.); jei konkretus žodis ar frazė – įvairios asociacijos ir paaiškinimai; kartais punktais kaip sąrašė vardijamos kurio nors įvykio ar tikėjimo tiesos priežastys (pvz., kodėl Jėzus pakvietė Judą būti apaštalu, kodėl Dievas Tėvas yra Mūsų Tėvas ir t. t.). Daugeliui Šventojo Rašto įvykių skiriama po kelias meditacijas, kuriose įvykis padalijamas į dar smulkesnes dalis arba aiškinamas skirtingais aspektais. Taip pat, nors kiekvieną meditaciją sudaro keturi punktai, negalima tiksliai apibrėžti jų struktūros, nes daugelyje meditacijų įvairia eilės tvarka susipina keletas elementų, pvz., teologiniai samprotavimai, raginimai pastebėti ir ištaisyti nuodėmingą elgesį savo gyvenime, skatinimai siekti vienos ar kitos dorybės bei apeliavimai į jausmus per medituojančiojo vaizduotę, atmintį ir valią. Visi šie elementai remiasi vienas kitu – meditacijos veiksmingumas priklauso nuo jos teologinių, etinių ir psichologinių aspektų darnaus išiliejimo į medituojančiojo asmeninę patirtį. Taigi, nepaisant struktūrinių skirtumų, Lancicijaus *Meditacijos* paremtos tais pačiais principais kaip ir *Exercitia spiritualia*.

Tai pailiustruoti galima pažvelgti į keletą meditacijų iš arčiau. Dėl nuoseklumo pasirinktos Kalėdų laiko meditacijos. Kalėdų meditacijoje pirmiausia siūloma įsivaizduoti sceną: žmones, susirinkusius aplink ką tik gimusį Kristų, jų laikyseną ir dvasios jausmus. Lancicijus neįvardija konkrečių jausmų, tačiau kreipia medituojantį link jų, užsimindamas, kam ir kodėl žmonės juos patyrė: *tum erga Deum Patrem, qui tanto humanum genus beneficio affecit, tum erga infantulum tenellum nostri causa natum*⁴⁴. Iškart pagalvojame apie dėkingumą, švelnumą, džiaugsmą, nuostabą. Tuomet medituojantysis turėtų pats pajusti panašius jausmus (*Et in te similes quoque erga Deum Patrem, et puerulum natum affectus excita*⁴⁵), taip tapdamas vienu iš žmonių, stovinčių šalia ką tik gimusio Išganytojo. Reikia pastebėti, kad Lojolos *Dvasinėse pratybose* beveik kiekvienos kontempliacijos pirmajame punkte taip pat skatinama įsilieti į Šventojo Rašto scenas, tačiau tai vyksta per aktyvų vaizduotės judesį, tarsi įterpiant save į įsivaizduojamą veiksmą tarp veikiančių asmenų. Tai padeda apmąstyti kontempliuojamą istoriją ir pajusti atitinkamus jausmus, per kuriuos užmezgamas ryšys su Dievu. Lancicijus siūlo pradėti nuo jausmų – įsivaizduoti ir apmąstyti, ką jaučia veikiantieji asmenys, stengtis pajusti tą patį ir per tai įsilieti į įsivaizduojamą sceną.

Antrasis punktas nukreipia medituojančiojo apmąstymus į Marijos bei Juozapo žodžius. Vietoje Kristaus žodžių reikia įsivaizduoti Jo verksmą ir jame – pamaldžius jausmus Dievui, Marijai ir Juozapui bei visai žmonių giminei. Trečiasis punktas skirtas apmąstyti patį Kristaus gimimą: *quam excellens sit opus Divinae Charitatis respectu Dei, quam inauditum respectu Matris Virginis, quam nouum respectu mundi, quam efficax respectu tot malorum mundi huius*⁴⁶. Šiais žodžiais kviečiama įsisąmoninti Dievo meilę, parodytą žmonėms per įsikūnijimą. Iš šių apmąstymų medituojantysis turėtų „gauti kokios nors naudos“ (*collige aliquam utilitatem*). Ketvirtame punkte cituojamos eilutės iš Pauliaus laiško Titui (Tit 2, 11–13) apie Kristaus gimimo tikslą, kuris yra mokyti žmones teisingo ir pamaldaus gyvenimo, laukiant Išganytojo paskutinio atėjimo. Šią citatą siūloma apmąstyti pagal antrąjį maldos būdą. Omenyje

⁴⁴ Lancicijus, *op. cit.*, 703: „Ir Dievui Tėvui, kuris žmonių giminei suteikė tokią geradarystę, ir meilučiam kūdikėliui, dėl mūsų gimusiam.“

⁴⁵ *Ibid.*: „Ir savyje taip pat sukėlė panašius jausmus Dievui Tėvui ir gimusiam vaikelui.“

⁴⁶ *Ibid.*: „Koks nuostabus [tai] yra dieviškos meilės darbas Dievo atžvilgiu, koks negirdėtas Megelės Motinos atžvilgiu, koks naujas pasaulio atžvilgiu, koks veiksmingas šitiekos šio pasaulio blygybių atžvilgiu.“

turimas antrasis iš trijų maldos būdų, Lojolos pateikiamų *Exercitia spiritualia* ketvirtosios savaitės pabaigoje. Šiuo atveju medituojantysis apmąsto paeiliui kiekvieną pasirinktos maldos ar kito švento teksto žodį „tol, kol atsiskleidžia jo įvairios prasmės, kol randa palyginimų, skonisi ir jaučia paguodą“ (Exx. 252). Taip apmąstydamas kiekvieną šv. Pauliaus žodį, medituojantysis turi pasiryžti gyventi šventą gyvenimą, kokio ir yra verta tokia didelė Dievo malonė, išreikšta per Kristaus įsikūnijimą: *decerpe varia documenta ad vitam tuam ita sancte traducendam, prout meretur, tum magnitudo huius beneficii, tum efficacia tam rari medii ad hoc omnibus nobis divinitus dati*⁴⁷.

Antrąjį maldos būdą *Meditacijose* Lancicijus pasitelkia gana dažnai. Neminint atskirų punktų įvairiose meditacijose, kur siūloma žodis po žodžio apmąstyti įvairias pacituotas Šventojo Rašto eilutes, ryškiausi pavyzdžiai būtų eiliniai metų šeštadieniai, kuriuose medituojama po vieną Marijos giesmių eilutę, ir malda *Tève mūsų*, medituojama nuo trečiadienio po dešimto sekmadienio po Sekminių iki penktadienio po trylikto sekmadienio po Sekminių⁴⁸. Tai, kad Lancicijus šiuo būdu apmąstyti parinko tekstus, su kuriais ne tik dvasininkai, bet visi tikintieji susiduria ypač dažnai, parodo, koks svarbus jam yra asmeninis ryšys su Dievu: per meditaciją maldos ar giesmės tekstas įsivainamas, t. y. apmąstomas taip, kad iš religinės formulės tampa bendravimo su Dievu ir Jo garbinimo forma, kuri turi asmeninę vertę besimeldžiančiam.

IŠVADOS

Nepaisant akivaizdžių struktūrinių skirtumų, *Meditacijos* persmelktos Ignaco Lojolos *Exercitia spiritualia* pateiktų dvasinio tobulėjimo metodų, kuriuos Lancicijus pritaiko pradedantiesiems, dar neturintiems gero teologinio išsilavinimo. Kaip ir Lojolos *Dvasinėse pratybose*, taip ir Lancicijaus veikale meditacija yra maldos pagal Šventąjį Raštą būdas, išlaisvinantis medituojantįjį nuo rašytinio teksto. Teksto skaitymą pakeičia vaizduotė: apmąstomi vaizdiniai, susikurti pagal meditacijos nurodymus. Abiejuose veikaluose akcentuojamas

⁴⁷ *Ibid.*: „Pasiimk įvairių pamokymų, kad praleistum savo gyvenimą taip šventai, kaip vertas ir šios geradarystės didumas, ir galia tokios retos priemonės, mums visiems Dievo duotos šiam [tikslui].“

⁴⁸ [Nicolaus Lancicius], *op. cit.*, p. 802–811.

tobulumo siekimas pasireiškia dviem pagrindiniais aspektais: dorybių ugdymu ir asmeninio ryšio su Dievu ieškojimu. Šiems tikslams pasiekti pasitelkiami *Dvasinėse pratybose* aprašyti pratimai: sąžinės tyrimas, antrasis maldos būdas (švento teksto apmąstymas, kontempliuojant kiekvieną žodį paėliui), meditacija. Šiuos pratimus Lancicijus savo veikale taiko laisvai: kartais sąžinės tyrimas dėl konkrečios ydos arba antrasis maldos būdas įtraukiamas į meditaciją kaip jos punktas, dažnai praleidžiamas Lojolos meditacijoje privalomas pokalbis su Dievu. Daugeliu požiūrių *Meditacijos* yra įžanginės pratybos, įvesdinančios į pačias dvasines pratybas, mokančios naujokus maldoje pasitelkti vaizduotę, atmintį, protą bei valią ir priartėti prie Dievo per Jo Sūnaus gyvenimo apmąstymą.

ŠALTINIAI

- [BALBINUS BOHUSLAUS, KOJALOWICZ CASIMIRUS WIJUK], *Vita venerabilis patris Nicolai Lancicii e Societate Iesu. Compendiosius scripta, primum a R. P. Casimiro Wijuk Kojalowicz Soc. Jesu, SS. Theol. doctore; nunc vero curis secundis revisa, denuo conscripta [...] ac plus quam dimidia parte aucta a R. P. Bohuslao Balbino Soc. Iesu sacerdote*, Pragae: Typis Universitatis Carolo Ferd. in Collegio Soc. Iesu ad S. Clementem, per Joannem Casparum Muxel, 1690. Prieiga internete: <https://play.google.com/store/books/details?id=GxsdAAAACAAJ&rdid=book-GxsdAAAACAAJ&rdot=1>
- [LANCICIUS NICOLAUS], *Nicolai Lancicii e Societate Jesu Opusculorum spiritualium tomus secundus*, Antuerpiae: Apud Iacobum Meursium, 1650. Prieiga internete: <https://play.google.com/books/reader?printsec=frontcover&output=reader&id=DKTwo-v1bQC&pg=GBS.PP1>
- [LANCICIUS NICOLAUS], *R. P. Nicolai Lancicii Societatis Iesu Meditationes nova et absolutissima methodo pro maiori meditantium commoditate digestae sua enim cuique anni diei, necnon festis praecipuis ordine correspondet, opus non solum meditationi deditis, sed etiam verbi Dei praeconibus perutile*, Leodii: Apud Guilielmum Henricum Strel, 1672.
- [LOYOLA IGNATIUS], *Exercitia Spiritualia*, Romae: apud Antonium Bladum, 1548. Prieiga internete: <https://books.google.lt/books?id=eyZ68wmgWoIC&dq=exercitia%20spiritualia%201548&pg=PP9#v=onepage&q&f=false>
- [LOJOLA IGNACAS], *Dvasinės pratybos*, iš ispanų k. vertė Lionginas Virbalas SJ, Kaunas: Gyvenimo ir tikėjimo institutas, 2008.

LITERATŪRA

- BESTUL THOMAS H., „*Meditatio / Meditation*“, in: *The Cambridge Companion to Christian Mysticism*, edited by Amy Hollywood, Patricia Z. Beckman, New York: Cambridge University Press, 2012, p. 157–166.

- ČIURINSKAS MINTAUTAS, *XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės biografistika*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
- ENDEAN PHILIP, „The Spiritual Exercises“, in: *The Cambridge Companion to the Jesuits*, edited by Thomas Worcester, New York: Cambridge University Press, 2008, p. 52–67.
- HOWELLS EDWARD, „Ignatius of Loyola, Teresa of Avila, and John of the Cross“, in: *The Wiley-Blackwell Companion to Christian Mysticism*, edited by Julia A. Lamm, Chichester: Wiley Blackwell, 2013, p. 422–436.
- IPARRAGUIRRE IGNACIO, *Historia de la práctica de los Ejercicios espirituales de San Ignacio de Loyola en vida de su autor (1522–1556)*, t. 2: *Desde la muerte de San Ignacio hasta la promulgación del directorio oficial (1556–1559)*, Roma: Institutum Historicum Societatis Jesu, 1955.
- JOVAIŠA LIUDAS, „Mikalojus Lancicijus: apdulkėjusio portreto istorija“, in: *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, p. 193–216.
- KACPRZAK MARTA M., „Z literatury dewocyjnej XVII wieku: *Postne nabożeństwo Adama Makowskiego SJ (1630) jako ignacjańskie ćwiczenie*“, in: *Staropolska literatura dewocyjna*, pod redakcją Iwony M. Dackiej-Górzyńskiej i Joanny Partyki, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015, p. 139–176.
- KEENAN CHARLES R., „Jesuit Devotional Literature“, in: *Jesuit Historiography Online*, edited by Robert A. Maryks, Leiden: Brill, 2016. Prieiga internete: http://dx.doi.org/10.1163/2468-7723_jho_COM_198534
- MORELLO SAM ANTHONY, OCD, *Lectio divina ir šv. Teresės maldos praktika*, iš anglų k. vertė Nida ir Marius Norkūnai, Vilnius: Dialogo kultūros institutas, 2007.
- PFATTEICHER PHILIP H., *Journey into the Heart of God: Living the Liturgical Year*, New York: Oxford University Press, 2013.
- POPRAWA-KACZYŃSKA EWA, „Ignacjański *modus meditandi* w kulturze religijnej późnego baroku“, in: *Religijność literatury polskiego baroku*, redakcja Czesław Heronas, Mirosława Hanusiewicz, Lublin: TN KUL, 1995, p. 259–270.
- SCAGLIONE ALDO, *The Liberal Arts and the Jesuit College System*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1986.
- ŚLUSARSKA MAGDALENA, „Literatura dewocyjna – problem definicji“, in: *Staropolska literatura dewocyjna*, pod redakcją Iwony M. Dackiej-Górzyńskiej i Joanny Partyki, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015, p. 9–51.
- VAITKEVIČIŪTĖ VIKTORIJA, *LDK katalikiškas baroko pamokslas. Tarp ars vivendi ir ars moriendi*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
- VAN CAMPEN ANNEMIEK, „The Mystical Way of Images and Choice“, in: *The Way*, 103, 2002, p. 8–15.
- VAN GINHOVEN REY CHRISTOPHER, *Instruments of the Divinity: Providence and Praxis in the Foundation of the Society of Jesus*, Leiden: Brill, 2013.
- WORCESTER THOMAS, SJ (ed.), *The Cambridge Encyclopedia of the Jesuits*, Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

The Principles of Jesuitic Spiritual Education in *Meditations* (1650) by Nicolaus Lancicius

Summary

This paper deals with the book of *Meditations* (*Meditationes nova et absolutissima methodo pro maiori meditantium commoditate digestae [...]*, in: *Nicolai Lancicii e Societate Jesu Opusculorum spiritualium tomus secundus*, Antuerpiae: Apud Iacobum Meursium, 1650) by Nicolaus Lancicius, a prominent Polish-Lithuanian Jesuit. It is one of the early examples of the Jesuit devotional literature in the Polish-Lithuanian Commonwealth. It is obvious that Loyola's *Spiritual Exercises* were the model for Lancicius's *Meditations*. This article compares their approach to prayer and the contexts of their use in an attempt to delineate the subtle changes in the application of the Jesuitic spiritual education that took place by the mid-seventeenth century. There are obvious differences in the structure and intent: *Exercises* were conceived as a four-week retreat with the aim of making an important life decision, while *Meditations* cover, both temporally and thematically, the span of the entire liturgical year and are intended as a tool of spiritual and theological education, primarily for Jesuit novices. Both Lancicius and Loyola see meditating as a prayer technique that liberates the praying from the written text of the New Testament. Reading is substituted with imagination, as the object of meditation is a mental image constructed according to the readable (or, indeed, audible) instructions. Both Jesuits emphasize the need to aspire to (moral) perfection, the imperative to cultivate virtue, and one's personal connection to God. In *Meditations*, these are achieved through the application of the exercises conceived by Loyola himself: the examination of conscience, the second mode of prayer (contemplating a sacred text word by word), and meditation. They are freely rearranged by Lancicius into new units, involving and developing, at different times, one's imagination, cogitation, memory, willpower, and feeling capacities. In this respect, Lancicius's *Meditations* is the exercise prior to Loyola's *Exercises*, familiarizing the Jesuit novices with the techniques of Ignatian prayer and helping them develop a deeply personal approach to the New Testament and the liturgy.

KEYWORDS: Lithuania – Literatures – Religion – 17th century; Jesuits – Spiritual life; Jesuits – Lithuania; Spiritual exercises; Ignacio de Loyola, Ignatius of Loyola; Mikołaj Łęczycki, Nicolaus Lancicius.

Gauta 2017 06 02

Priimta 2017 09 11